

Новела Р. Акутагави “Усмішка богів” як ключ до таємниць японської душі

Методичні рекомендації
до уроку в 10 або 11 класі

Якщо ви хочете пізнати Японію
за півгодини, читайте новелу
Р.Акутагави “Усмішка богів”.

Муцуо Мабучі,
посол Японії в Україні¹

Нещодавно відбулася цікава подія в царині видання україномовної зарубіжної літератури: побачила світ збірка новел класика японського письменства Р.Акутагави “Павутинка” [1]. Слід відзначити, що попереднє видання книги цього автора українською мовою датоване ще 1971 роком. Відповідно знайти його читачеві надзвичайно важко. Отже, новий довгоочікуваний “візит” славнозвісного японця в Україну справді непересічне явище. Цікаве воно ще й тим, що до названого видання включено не лише вже відомі, а й нові переклади Івана Дзюба – українського перекладача, першого нашого співвітчизника, якого нагородили орденом Висхідного Сонця і Золотих Променів з Розетою. Як відомо, визнання перекладу на батьківщині оригіналу є чи не найціннішим проявом глибокої шани до тлумача. Ми ж, викладачі зарубіжної літератури, з почуттям особливої радості дякуємо і І.Дзюбу за його багатолітню працю, і видавцям за важливий крок у популяризації україномовної перекладної літератури. Адже назване видання відкриває нові перспективи у викладанні предмета, пов’язані з розширенням у шкільному вивченні представництва східних літератур.

“Нема Сходу без Заходу і нема Заходу без Сходу” – одне допомагає іншому усвідомити себе” [7] – розумінню актуальності цієї формули сприятиме вивчення новел Р. Акутагави, які неодмінно стануть цінним літературним матеріалом для опрацювання в школі. Їх доцільно було б

включити до програми шкільного курсу “Зарубіжна література” (як для обов’язкового вивчення, так і для позакласного читання). Широкі можливості щодо репрезентації творчості автора відкривають новели “Расьомон”, “Ніс”, “Бататова каша”, “Хусточка”, “Павутинка”. Особливо ефективним у старших класах може бути вивчення новел “Свято хризантем”² та “Усмішка богів”. Аналіз художньо втіленої в них ситуації міжкультурного спілкування сприятиме роздумам над проблемами збереження національної самобутності народу.

Саме в такому контексті пропонуємо розглянути новелу, яку вперше перекладено українською мовою, – “Усмішка богів”. **Темою** уроку позакласного читання в 10 або 11 класі може бути такий вислів: “Новела Р. Акутагави “Усмішка богів” як ключ до японської душі”. **Епіграфом** варто обрати слова посла Японії в Україні, використані на початку нашої статті. Учням можна запропонувати таке **попереднє домашнє завдання**:

– усьому класу – прочитати новелу “Усмішка богів”;

– творчій групі “Біографи” – створити усний журнал “Нескінчений шлях Р. Акутагави”;

– індивідуальні завдання – підготувати культурологічний коментар до твору, повідомлення про перекладача.

Розпочати урок можна з бесіди, спрямованої на повторення й узагальнення вивченого про японську культуру і літературу зокрема.

Наступною навчальною ситуацією стане **ознайомлення з біографією автора у формі усного журналу**, гортаючи сторінки якого, учні замислюватимуться над фактами життя і творчості Акутагави.

1 “біограф”. Сторінка перша.

“Усі ми родом з дитинства”
(А. де Сент-Екзюпері).

Рюноске Акутагаві випала коротка доля, але його славний шлях триває після земного життя. З 1935 року в Японії присуджується премія імені

Акутагави за найкращий літературний дебют. В 1950 р. видатний режисер А. Куросава за новелами письменника поставив фільм “Расьомон”, який увійшов до десяти “кращих фільмів усіх країн і народів”. За кількістю художніх перекладів він посідає одне з перших місць серед японських авторів.

Народився Акутагава 1 березня 1892 р. в Токіо в родині торговця молоком. Цікаво, що за давнім відліком часу це був час Дракона, день Дракона, місяць Дракона. Саме тому хлопчика нарекли йменням Рюноске (ієрогліф “Рю” означає “дракон”). На відміну від європейців, народи Сходу сприймають дракона як символ здоров’я і процвітання. Здавалось, що дата народження й ім’я віщували Акутагаві безхмарне майбутнє. Однак ця подія була пов’язана і з іншим містичним збігом. Коли хлопчик побачив світ, його батьку було 43 роки, а матері – 33. Згідно з японським повір’ям, вік обох батьків вважався несприятливим як для них самих, так і для дитини, якій пророкували нещасливу долю. На жаль, це віщування підтвердилось. Хлопчику не виповнилось і року, коли мати психічно захворіла, і Рюноске забрали в сім’ю дядька, наділивши прізвищем Акутагава. Саме в цій родині він отримує первісне літературне загартування. Стара інтелігентна сім’я мала в числі своїх предків письменників і вчених, у ній панувало захоплення середньовічною поезією, живописом.

– Які думки про майбутнє Акутагави викликала у вас інформація про його дитинство? Чому?

2 “біограф”. Сторінка друга.
“Шлях до літератури”.

Рюноске зі шкільних років захоплюється японською і китайською класикою. В одинадцятирічному віці разом з однокласниками “видає” рукописний журнал, причому не лише редагує, а й оформляє його. У 1913 р. Акутагава вступає на відділення англійської філології Токійського імператорського університету. З величезним інтересом він поринає в читання європейських поетів, прозаїків, філософів. Літературний рух

¹ З розмови в Резиденції посла Японії в Україні 23 травня 2007 р.

² Методичні рекомендації до вивчення цього твору див. у нашій статті “Етнологічний шлях аналізу як ефективний засіб осягнення національної специфіки художніх творів” // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2006. – № 5. – С. 54 – 56.

тогочасної Японії зазнав значного європейського впливу.

Перша половина життя Акутагави припадає на епоху Мейдзі (1867 – 1911). Ось як час, коли письменник вступає в літературу, характеризує дослідник його творчості, доктор філологічних наук В. С. Гривін: "Минуло понад 50 років відтоді, як було відновлено спілкування Японії із зовнішнім світом і закінчилась ізоляція, що тривала понад двісті років. Японія вийшла на світову арену. У країну поринула хай не безкрайм, але все-таки досить широким потоком європейська культура, причому і в її кращих, і в її гірших зразках. Японська інтелігенція реагувала на це неоднозначно. Молодь беззастережно приймала одну модну течію за іншою (і в літературі, і в мистецтві, і в філософії), часто не осмислюючи критично сприйняте, – усе, що йшло із Заходу, видавалось прогресивним хоча б тому, що воно припливало ззовні в країну "рутини", як часто молодь називала Японію. Національні традиції розглядалися як ті, що вже віджили свій вік, мертві, як вантаж, що тягнув країну назад. Старше покоління, навпаки, до всього, що приходило, ставилось з підозрою і недовірою, вбачаючи в ньому загрозу національним традиціям" [2, 20 – 21].

Крім того, у цей час популярності набуває новий літературний метод "сядзицусюги", сутність якого полягала у точному відображенні всього, що фіксує погляд письменника, насамперед людських почуттів. Наслідуючи його, деякі письменники не думали ні про цікавий сюжет, ні про стилістику, ні про аналіз побаченого.

І ось за таких умов з'являються зовсім інші твори, які не фотографують навколишню реальність, а навпаки – звернені у далеке минуле, до матеріалу історичних хронік, середньовічних анекдотів і збірок старовинних легенд. У них відчуття не лише відлуння європейських літератур, а й могутній стрижень японської культури. Це були новели Акутагави. Уже перші з них – оповідання "Расьомон" і "Ніс" – стали яскравим свідченням народження нового майстра слова. Ось як на дебют молодого

автора відреагував найвідоміший тогочасний письменник Японії Науме Сосекі, якого Акутагава вважав своїм сенсеєм³: "Нехай автор напише ще десятків зо два, зо три таких новел, і ви побачите, що він стане майстром, який не знатиме собі рівних!"

Разом зі своїми друзями-однодумцями Акутагава заснував "школу нової майстерності", яка була протестом проти фотографічності в літературі. Її представники пропагували право на вигадку, фантазію, шукали цікаві сюжети.

— Чи перегукується культурна ситуація у тогочасній Японії з ситуацією в нинішній Україні? Якщо так, то чим саме?

— Чому літературною премією ім. Акутагави нагороджують за найкращий літературний дебют?

З "біограф". Сторінка третя. "Секрети майстерності".

У творчій спадщині Акутагави є есе, мініатюри, сценарії, літературно-критичні статті й лірико-філософські нотатки. Проте його візиткою стали новели. Митець залишив світові 150 зразків цього жанру. У чому ж секрет популярності цих невеличких оповідей? Спробуймо дізнатись про це з уявного інтерв'ю з письменником.

Таке інтерв'ю можна скласти на основі висловлювань самого Акутагави, а також літературознавчих матеріалів про нього⁴.

Подаємо один із його можливих варіантів.

Журналіст. Як би ви визначили загальну тему своєї новелістики?

Акутагава. "Моєю темою повинен бути неозорний всесвіт людського духу, людська психологія... Не описом почуттів має займатися література, а аналізом психології" [11, 10].

Журналіст. Що може бути інструментом літературного аналізу людської психології?

Акутагава. "Я беру тему й вирішую втілити її в оповіданні. Щоб дати цій темі якомога сильнішу художню виразність, мені потрібна якась незвичайна подія. Але мені не вдається розповісти про цю незвичайну подію, – саме тому, що вона незвичайна, – так, начебто вона відбулась

³ Сенсей – дослівно "учитель", поважне звернення до вчителя, лікаря тощо.

⁴ Цитати зі спадщини Акутагави виділено курсивом.

у сьогоденній, у нашій Японії. Якщо ж я все-таки пишу наперекір усьому, незважаючи на те, що мені це не вдається, я зазвичай викликаю в читачів відради незвичайності. Єдиний засіб уникнути такого утруднення, це... віднести подію у минуле, розповісти про неї як про те, що відбулось за сивої давнини... У моїх оповіданнях, в яких матеріал взято зі старовинних хронік, дія розгортається в далекому минулому більшою мірою саме під впливом цієї необхідності. Таким чином, хоча я пишу про старовину, до старовини як такої в мене пристрасті немає".

Журналіст. Ви використовували матеріали лише з японських творів?

Акутагава. Сюжети багатьох моїх новел запозичені з китайської і європейської літератур.

Журналіст. У чому, на ваш погляд, сила великого мистецтва?

Акутагава. "Хай дорожівність розіб'ється, черепиця вціліє. Шекспір, Гете, Тікамацу Мондзаеомі неминуче гинуть. Але лоно, яке породило їх – великий народ – ніколи не загине. Усяке мистецтво, хоч би як змінювалась його форма, народжується з надр народу".

— Які особливості творчості письменника ви можете виділити на основі прослуханої інформації?

Результатом підсумку відповідей на це запитання може бути стислий запис основних особливостей новелістики Акутагави:

1. Використання історичних хронік, давніх і середньовічних творів.

2. Зв'язки з європейськими літературами.

3. Незвичайна подія як інструмент літературного аналізу психології людини.

4 "біограф". Сторінка четверта. "І дух традицій, і дух сучасності роблять мене нещасливим, цього я витерпіти не міг..."

Серед європейських культур особливий інтерес Акутагави викликала російська. Невипадково його герої нагадують персонажів російської літератури: Акіко ("Свято хризантем") – Наташу Ростову, головні дійові особи новел "Ніс" і "Бататова каша" – гоголівських Івана Яковича і Акакія Акакієвича. Письменник, як і багато

інших митців, трагічно сприймав "вестернізацію" японської культури. Так, у новелі "Зубчаті колеса" він писав: "Але те, що і дух традицій, і дух сучасності роблять мене нещасливим, цього я витерпіти не міг... Я раптом пригадав слова "Юнака із Шоуліня"... Цей юнак з оповідання Хань Фей-цзи, не навчившись ходити в Ганьдані, забув, як ходять у Шоуліні, і поповзом повернувся додому".

Крім роздумів про теперішнє і майбутнє Японії, її літературу, свідомість письменника постійно гнітили спогади про долю матері, жах перед божевіллям, самотністю. У віці тридцяти шести років він наклав на себе руки, прийнявши смертельну дозу ліків.

Незадовго до смерті митець написав: "Звичайно, я зазнав поразки. Але те, що створило мене, створить когонебудь іншого. Загибель одного дерева — поодиноке явище. Доки існує велика земля, яка зберігає незліченне насіння у своїх надрах". Дивовижній силі великої землі Японії присвячено новелу "Усмішка богів" (Камі-камі-по бісьо) (1921).

Далі може прозвучати повідомлення заздалегідь підготовленого учня про І. Дзюба.

Новелу ми читали у перекладі Івана Дзюба — доктора фізико-математичних наук, який настільки захопився вивченням мов, що в коло його інтересів потрапили англійська, французька, іспанська, італійська, шведська, данська, хінді, урду, бенгальська... Проте найбільшою любов'ю стала японська мова, а точніше — японська література, твори якої він почав перекладати майже сорок років тому. Упродовж двох десятиліть І. Дзюб був невідомим до капіталістичних країн. Причиною, за його словами, стало те, що "мав необережність підписати листа української інтелігенції до Брежнева на захист Чорновола, Гінзбурга...". Уперше перекладач побував у Японії в 1987 році. Ось що він розповів про ці відвідини країни Висхідного Сонця: "Коли після стількох років перекладів і вивчення Японії раптом туди приїздиш — враження таке, начебто раніше ти тут був. Я навіть говорив: "Я, мабуть, у попередньому житті тут літав пташкою!", оскільки мені все знайомиє, приємне, все рідне... Немов потрапив додому!" [6]. Перефразувавши слова перекладача, можна сказати: "Коли читаєш новели Р. Акутагави, — враження таке, немов потрапляєш до Японії".

Логічним продовженням уроку стане евристична бесіда за такими запитаннями:

— Який період із життя Японії зображено в новелі? Хто в її головним героєм?

(Події твору відбуваються в II половині XVI ст. — час, коли в Японію масово вирушають християнські місіонери. Цікаво, що падре Органтіно — історична особа, Італієць, член ордену єзуїтів. У 1570 р. він прибув до Японії і проповідував у Кіото. У 1581 р. заснував першу в Японії католицьку семінарію).

— З чим пов'язані внутрішні переживання головного героя? Завдяки чому читач відчуває душевний стан падре Органтіно?

(Падре Органтіно тужить за батьківщиною, проте найбільше його тривожить інше — труднощі місіонерської діяльності: "Та, живучи в цій Японії, я дедалі глибше усвідомлюю, яка в мене важка місія. У цій країні — і в горах, і в лісах, і в густозаселених містах — усюди ховається якась дивовижна сила, що потаємно ставить перешкоди моїй місії. Бо якби не вона, то чого б я впадав у безпричинну тугу, як це сталося недавно? Та що це за сила — я не знаю?" (тут і далі цит. у перекладі І. Дзюба [1]). Зрозуміти стан тривоги, в якому перебуває католицький місіонер, допомагають читачеві не лише авторська характеристика персонажа, передача його внутрішнього мовлення, а й опис природи, в якому відчутно протиставлення європейської і японської краси: "У саду між соснами й кипарисами було посаджено троянди, оливи, лаври та інші європейські кущі та дерева. В легкому надвечірньому сяйві серед ледь-ледь помітних силуетів дерев плив солодкуватий запах троянд, які щойно розпустилися. І це надавало тиші саду якоїсь дивовижної неапонської чарівності". Таке протиставлення елементів природи як вияву рідного і чужого живе у свідомості падре Органтіно. Місіонер не налаштований на доброзичливе сприйняття японської культури, його турбує проблема насаджувannya своєї віри. Невипадково квітуча сакура, яка є уособленням Японії, видається йому зловісною).

— Які події, описані в новелі, ви назвали б незвичайними? Яка їхня роль у розумінні твору?

(Насамперед це "схожа на міраж японська вакханалія". Описаний епізод заснований на одному з головних синтоїстських міфів.

Богиня сонця Аматерасу, засмучена витівками свого молодшого брата бога вітру Сусаноо, ховається в Небесному гроті, і наступає темрява: "Тоді у всій Рівнині Високого Неба ... стало темно, вся країна ... поринула в морок ... Тому всі вісім міриад божеств ... зібрали півнів вічної ночі і примусили співати їх ..." З Небесного гроту Аматерасу виманює богиня Аmanoудзуме. Своїми танцями вона викликає сміх інших богів, який заінтригує богиню сонця: "Думала я, що, оскільки я сховалась сюди, вся Такама-но хара... і країна вся темна. Чому ж вісім міриад богів так сміються?" Тоді, відповідаючи, сказала їй Аmanoудзуме: "Радіємо ми тому, що є божество прекрасніше, ніж ти". Зацікавлена Аматерасу вийшла з гроту.

Отже, описана вакханалія покликана виманити богиню сонця з Небесного гроту, що врешті-решт і вдається зробити. Сцена величного поклоніння богині Аматерасу, визнання її як єдиної володарки Японії віщує падре Органтіно поразку.

Друга незвичайна подія — поява старого, який називає себе "духом цієї країни". Його місія — поділившись своєю мудрістю, пояснити місіонеру причини його поразки).

— Знайдіть у тексті новели пояснення дивовижної сили японців. Наведіть приклади, які є підтвердженням її дієвості.

(Ключовою фразою новели є такі слова старого: "... Наша сила полягає не в тому, щоб руйнувати. Вона в тому, щоб перетворювати". Це гасло перегукується з висловленням Мацуо Басьо: "Без незмінного нема основи. Без змінного нема оновлення". Незмінне — це національна самобутність країни, змінне — те краще, що вона запозичує в інших народів. Саме поєднання цих двох рис — бережне ставлення до національного коріння і творче сприйняття надбань інших народів — характерне для історії японської культури).

Виступ учня з культурологічним коментарем (за матеріалами "Енциклопедії для дітей" [9]).

У давнину японці чимало запозичили з китайської культури. Згадувані в новелі ієрогліфи У та Цін – це частини Китаю. З Уст в Японію з цієї країни прийшло ієрогліфічне письмо. Китайськими ієрогліфами пишуть лише корені слів, для всього решт японці вигадали оригінальну азбуку – кана. Читання самих ієрогліфів має подвійний зміст: один відповідає китайському, а другий – японському слову. Наприклад, японський художник Андо Хіросіге підписував свої гравюри висловами з подвійним змістом: "Гортензія розпустилась над водою, прозора і холодна, як вода" і "Гортензія розпустилась над водою, а вода протухла".

Крім Китаю, японці багато запозичили в Корей, Індії, а в XVI ст. розпочалися культурні запозичення із Заходу, які особливо помітними стають з середини XIX ст. Сплетіння самотнього і запозиченого яскраво відображено в релігійному житті Японії. Основними релігійними віруваннями в країні є синтоїзм і буддизм, набагато менше розповсюджено християнство. Синтоїзм – споконвічна японська релігія, яка сповідує культ природи і шанування духів предків. За віруваннями синтоїстів, душі померлих пращурів стають божествами (камі), які живуть у тваринах, предметах і явищах живої і неживої природи. Верховне синтоїстське божество – богиня сонця Амаатерасу. Буддизм був запозичений в середині VI ст. з Китаю. Початок християнства пов'язаний з описаними в новелі подіями (середина XVI ст.). Цікаво, що Японії фактично невідомі жорстокі релігійні конфлікти: представники різних вірувань і конфесій живуть у мирі.

— Пригадайте вивчене раніше про особливості світосприйняття японців і прокоментуйте слова старого: "Ми живемо в деревах. У мілких річках. У вітрі, що пролітає над трояндами. У вечірній зазраві, що виблискує на стінах храмів. Всюди й завжди".

З одного боку, ці слова стосуються камі – синтоїстських божеств (один із них впізнається в образі старого). З іншого, вони мають значно глибший філософський зміст, пов'язаний з особливостями світогляду японського народу. Аби учні пригадали його сутність, можна запропонувати їм читання фрагмента зі статті І. Драча "Акутагава Р. – майстер новели":

"Лауреат Нобелівської премії 1968 Р. японський письменник Ясунарі Кавабата в своєму стокгольмському виступі згадував вірш дзен-буддистського священика XIII ст. Догена:

*Весною – цвіт сакури,
Влітку – крик зозулі,
Восени – блиск місяця,
Взимку – сніг, холодний і ясний.*

І додавав: може статися так, що вірш Догена видасться європейцям примітивним, банальним, навіть просто незграбною сукупністю всіх пір року, та він переконаний, що цей вірш висловлює саму суть "японської душі" – в ньому передане бажання розділити з найближчими людьми радість відчуття прекрасного у вічному кругообігу природи. Мабуть, якоюсь мірою з гострої потреби передати це відчуття прекрасного на папері, тобто поділитися ним з іншими людьми, і спонукало Акутагаву Рюноске взятися за перо, так активно освоювати царину мистецтва" [5, 6].

У ході підсумкової бесіди доцільно запропонувати учням такі запитання:

— Чому новела має таку назву? (У російському перекладі Н.Фельдман "Усмішка богів")?

— Як ви розумієте слова нинішнього посла Японії в Україні Муцуо Мабучі? Про які таємниці японської душі розповідає новела "Усмішка богів"?

— Чи можна стверджувати, що в новелі яскраво відображено особливості творчості Р. Акутагави?

— Іван Драч так писав про Р. Акутагаву: "Такі натури занадто скоро самознищуються, але те, що вони здобувають із глибинних пралісів свого ураженого розуму, з "Африки свого духу"⁵, те, що вони виносять з пращорної шахти свого самознищення на білий світ, — глибоко повчальне і для їхніх сучасників, і для думаючого людства взагалі". У чому, на ваш погляд, актуальність цієї новели для українців?

Підсумовуючи роботу, слід наголосити на тому, що в підтексті новели уважний читач відчує усмішку давніх національних богів, які, спостерігаючи за прагненням католицького місіонера завоювати Японію християнством, наперед знають про його поразку. Адже сила японців у збереженні самотності й водночас у вмінні творчо використовувати досвід інших народів. Саме на осягнення цієї думки спрямовує епіграф

⁵ "Африкою свого духу" Акутагава називав підсвідоме.

уроку. Новела цікава ще й тим, що вона фокусує в собі ознаки стилю творчості Акутагави. Основою для аналізу психологічних шукань падре Органтіно стали реальні історичні факти, а також міфологічні сюжети і персонажі. Письменник залишився вірним і своїй ідеї про незвичайну подію як інструмент літературного аналізу психології людини. Новела веде читача у світ японської національної стихії, яка відкривається йому через осмислення національно-культурних символів (сакура, ієрогліфи, богиня Амаатерасу), національного пейзажу, національного менталітету. Зробити висновок про зв'язок твору з європейськими літературами учні зможуть, якщо вчитель зверне їхню увагу на ремінісценції зі Старого Заповіту ("побачивши красу дочок людських" – вільний переказ книги 1, глави 6, вірша 2) та давньогрецької міфології (у новелі згадується Пан, а такого персонажа, як Юрівака, японські дослідники пов'язують з героєм "Одіссеї" Улісом).

Особливе значення має звернення уваги на актуальність твору для сучасних українців. Наша держава відкрила широкі ворота для спілкування із Заходом і Сходом. Важливо, щоб за цих умов зростало молоде покоління, яке візьме на озброєння художньо висловлену формулу процвітання нації, подаровану видатним японським письменником усьому світові. Новела привертає увагу до проблеми збереження національних цінностей різних народів, вивчення її сприяє формуванню культури міжнародних взаємин, що є необхідною умовою плекання миролюбної особистості.

Література

1. Акутагава Р. Павутинка. – Львів: Піраміда, 2007. – 232 с.
2. Гривнин В. С. Акутагава Рюноске. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 296 с.
3. Григорьева Т. Жизнь и смерть Акутагавы Р. // Акутагава Р. Собр. соч.: В 3-х т. Т.1: Ворота Расёмон. – СПб.: Азбука, 2001. – С. 5 – 22.
4. Григорьева Т. Путь японской культуры // Иностранная литература. – 2002. – № 8. – С. 249 – 257.
5. Драч І. Акутагава Р. – май-

стер новели // Акутагава Р. Ра-
сьомон та інші новели. — К.: Дніпро,
1971. — С. 5 — 13.

6. Дубиницкая Я. "Навер-
ное, в предыдущей жизни я летал в
Японии птичкой..." // Зеркало неде-
ли. — 2006. — № 48 (627). — С. 13.

7. Запад и Восток: Традиции и со-
временность. — М.: Знание, 1993. —
С. 101.

8. Зарубіжні письменники. Енцикл.
довідник. У 2-х т. Т. 1. — Тернопіль:
Навчальна книга — Богдан, 2005. —
С. 21 — 23.

9. Корнилов М. Япония // Эн-
циклопедия для детей. Т. 13. Стра-
ны. Народы. Цивилизации. — М.:
Аванта+, 2002. — С. 352 — 364.

10. Мещеряков А. Акутагава
Рюноске // Энциклопедия для детей.
Т. 15. Всемирная литература. Ч. 2. —
М.: Аванта+, 2002. — С. 607 — 611.

11. Стругацкий А. Три откры-
тия Р. Акутагавы // Акутагава Р.
Новеллы. Эссе. Миниатюры. — М.:
Худ. лит., 1985. — С. 3 — 24.

12. Фельдман Н. Предисловие.
Комментарии // Акутагава Р. Из-
бранное в 2-х т. — М.: Худ. лит. — Т.
1. — С. 5 — 22; Т. 2. — С. 417 — 420.

Жанна Клименко,
кандидат педагогических наук,
Київ

Акутагава Рюноске **Усмішка богів**

Одного весняного вечора padre
Organtino¹, волочачи за собою довгі
поли сутани, прогулювався наодинці
у саду храму Намбандзі.

У саду між соснами й кипарисами
було посаджено троянди, оливи, лав-
ри та інші європейські кущі та дере-
ва. В легкому надвечірньому сьйві се-
ред ледь-ледь помітних силуетів
дерев плив солодкуватий запах тро-
янд, які щойно розпустилися. І це на-
давало тиші саду якоїсь дивовижної
неяпонської чарівності.

Походжаючи на самоті доріжкою,
посипаною червоним піском, Орган-
тіно поринув у спогади. Великий со-
бор у Римі, гавань Лісабона, звуки
ребекки², смак мигдалю, псалом "Гос-

поди, дзеркало душі нашої" — все це
розбудило в серці цього рудуватого
монаха тугу за рідним краєм. Щоб
розвіяти її, він подумки повторював
ім'я Деусу³. Однак туга не тільки не
проходила, а ще гнітючішим тягарем
лягала на груди.

"Чи в цій країні прекрасні краєви-
ди? — роздумував Органтіно. — Так,
в цій країні прекрасні краєвиди. Та й
клімат м'який. А туземці... можливо,
навіть негри кращі за цих жовтих кар-
ликів. Однак і в їхній натурі є щось
привітне. Та й вірних серед них ос-
танням часом набралось вже кілька
десятків тисяч. Скажімо, посередині
їхньої столиці височить наш храм.
Якщо подумати, то хоча життя тут не
вельми приємне, але назвати його
неприємним навряд чи можна. А про-
те я раз по раз сумую. Кортить по-
вернутися до Лісабона, кортить звідси
забратися. Невже тільки з туги за
батьківщиною? Е ні, якби я мав змогу
покинути цю країну, я проїхав би не
лише до Лісабона, а куди завгодно: в
Китай, в Індію... Виходить, що не
тільки туга за рідним краєм причина
мого смутку. Здається, я прагну одно-
го: якомога швидше вибратися з цієї
країни... Однак... у цій країні красиві
краєвиди. І клімат м'який".

Органтіно зітхнув. І саме тоді йому в
очі впав білястий цвіт сакури, що ле-
жав у тіні дерева на порослій мохом
землі. Сакура! Ніби чогось злякавшись,
Органтіно вдивлявся у напівтемні про-
світи між деревами. Там серед кількох
пальм з віялоподібним листям в імлі
білів цвіт плакучої сакури.

— Бережи нас, Господи!

У що мить Органтіно хотів перехре-
ститися, щоб захиститися від нечис-
тої сили. Настільки зловісною вида-
лася йому тоді плакуча сакура у
вечірніх сутінках. Зловісною?... Ні,
скоріше самим уособленням Японії,
яке його найбільше тривожило. Та
через хвилину він збагнув, що нічого
дивного в цьому немає, і, присором-
лено всміхаючись, втомленою ходою
потягся доріжкою назад.

***

Через півгодини за вівтарем храму
Намбандзі він молився Деусу. Там

³ Японська вимова слова "Deus", тобто Бог.

було порожньо, і тільки з бані звиса-
ло панікаділо. В його світлі на
настінній фресці святий Михаїл бо-
реться з дияволом за труп Мойсея. Не-
лише хоробрий архангел, але й роз-
лючений диявол того вечора у тьмя-
ному світлі здавалися набагато вищу-
канішими, ніж звичайно — може,
завдяки тому, що свіжі троянди та ро-
зитник, поставлені перед вівтарем,
ширили навколо себе духмяні пахощі.
Низько схиливши за вівтарем голову,
Органтіно ревно молився:

"О, милосердний і всеблагий Боже!
Відтоді, як я відплив з Лісабона, я все
своє життя віддав Тобі. А тому, хоч би
які злигодні мені випадали, я невідступ-
но, безстрашно йшов уперед задля
того, щоб засяяв славою пресвятий
Хрест. Звичайно, в цьому не лише моя
заслуга. Все звершується з Твоєї, Гос-
поди, благодаті. Та, живучи в цій
Японії, я дедалі глибше усвідомлюю,
яка в мене важка місія. У цій країні — і в
горах, і в лісах, і в густозаселених містах
— усюди ховається якась дивовижна
сила, що потаємно ставить перешкоди
моїй місії. Бо якби не вона, то чого б я
впадав у безпричинну тугу, як це ста-
лося недавно? Та що це за сила — я не
знаю. В усякому разі, вона, ця сила,
немов підземне джерело, розливається
по всій країні. Розтроши її, о, мило-
сердний і всеблагий Боже! Може,
японці, занурені в неправедну віру, вже
ніколи не побачать величі раю. Через
це стільки днів я мучився страшною
мукою. Прошу Тебе, Господи, обдаруй
мене відвагою і терпінням..."

Раптом у що мить Органтіно здало-
ся, ніби заспівав півень. Та, не звер-
таючи на це уваги, він молився далі.

"Щоб виконати свою місію, я мушу
боротися з силою, що ховається у го-
рах і ріках цієї країни... можливо, з
невидимими для людини духами. Ко-
лись Ти потопив на дні Червоного моря
численне єгипетське військо. А ця
країна силою своїх духів, напевне, не
поступається єгипетському війську.
Благаю Тебе, Господи, поможи й мені,
як колись стародавньому пророкові,
подолати цих духів..."

Несподівано слова молитви на його
устах завмерли. Цього разу біля са-
мого вівтаря залунав голосний спів

¹ Отець Органтіно (італ.) — італійський
місіонер, який прибув до Японії 1570 р., заснував
там духовну семінарію й будував католицькі
храми. Храм Намбандзі (в перекладі — "Храм
південних варварів") у Кіото — один з них.

² Ребекка — старовинний струнний смичковий
музичний інструмент.